

БРИТВІН Д. В.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

АНТРОПОЦЕНТРИЧНИЙ ПРИНЦИП ФРАЗЕОЛОГІЧНОЇ РЕПРЕЗЕНТАЦІЇ СВІТУ У ФРАНЦУЗЬКІЙ ПРЕСІ

У статті робиться спроба виділення основних концептосфер фразеологічної картини світу, що формується у французькій пресі, а також досліджується, яке місце займає образ людини у фразеологічній картині світу.

Ключові слова: антропоцентризм, фразеологічна картина світу, концептосфера, концептуальне поле, концепт.

В статье делается попытка выделить основные концептосферы фразеологической картины мира, которая формируется во французской прессе, а также определяется, какое место занимает образ человека во фразеологической картине мира.

Ключевые слова: антропоцентризм, фразеологическая картина мира, концептосфера, концептуальное поле, концепт.

The article deals with marking out the main conceptual spheres of the phraseological image of the world which is formed in the French press and trying to determine the role of the image of human being in the phraseological image of the world.

Key-words: anthropocentrism, phraseological image of the world, conceptual sphere, conceptual field, concept.

Мова є невід’ємним компонентом свідомості, її інструментом та виступає як посередник між людиною та концептуальною картиною світу, що відображає її у мовних формах. “Лінгвістика завжди буде наукою про мову в людині та про людину в мові” [1:15]. Переміщення людини та усього, що з нею пов’язано у центр лінгвістичних досліджень стало основою антропоцентричного підходу до вивчення мови. Антропоцентризм мови виявляється в тому, що вона виступає як родове поняття щодо людини як виду, як засіб формування думки, концептуалізації світу, прояву людської духовності. Засобами мови людина об’єктивує свою свідомість та керує своєю поведінкою.

Мова преси має соціально-оцінний характер, розрахована на масову аудиторію і комунікацію, тому викликає зацікавленість дослідників. Але фразеологічна картина світу французької преси та її антропоцентричний вимір ще залишаються недостатньо дослідженими, що і становить новизну роботи.

Актуальність цього дослідження полягає в необхідності укладання фразеологічної картини світу за матеріалами преси та визначення в ній місця людини, оскільки одним із важливих напрямків, що визначають

розвиток сучасної філологічної науки є антропоцентричний. Розподіл фразеологізмів за концептосферами, дозволяє виявити зміни в менталітеті сучасної мовної особистості, її картині світу, ціннісних орієнтирах, соціокультурному просторі.

Метою статті є дослідження фразеологічної картини світу за матеріалами французьких газет, її антропоцентричного характеру та розподіл фразеологізмів (ФО) за основними концептосферами.

Об'єктом дослідження є фразеологічна картина світу французьких газет.

Предметом дослідження стали особливості фразеологічної репрезентації світу у французькій пресі.

Матеріалом слугували французькі фразеологізми, отримані вибіркоким методом з газет “Libération”, “Le Monde”, “Le Figaro” за 2011 рік.

Новизна роботи полягає у розробці теоретичних підходів дослідження основних концептосфер французької преси, репрезентованих фразеологічними одиницями та виявлення ролі і місця людини у фразеологічній картині світу преси.

До антропоцентричного підходу вивчення мови звертались у своїх працях багато дослідників, серед яких можна назвати А. Вежбицьку, Н. Д. Арутюнову, В. М. Телю, М. Ф. Алефіренка, О. О. Селіванову та ін. М. Хайдеггер стверджував, що мова – це оселя буття людського ества [2:35]. Мова за Ю. Степановим – це місце, де живе дух [1:41]. За словами Н. Д. Арутюнової, “людина закарбувала у мові свій фізичний вигляд, свої внутрішні стани, свої емоції і свій інтелект, своє ставлення до предметного та непередметного світу, до колективу та інших людей. Майже у кожному слові можна виявити сліди людини. Мова наскрізь антропоцентрична” [3:3].

Концептуальна картина світу пов'язана із сукупністю знань про світ та відображає наслідки свідомої пізнавальної діяльності людини у вигляді концептів. Співвідношення між концептуальною і мовною картинами світу найчастіше визначають як таке, за якого концептуальна картина є ширшою, ніж мовна.

Під мовною картиною світу ми, за І. Голубовською, розуміємо виражене засобами певної мови світосприйняття та світорозуміння етносу, вербалізовану інтерпретацію мовним соціумом навколишнього світу і себе у цьому світі [4:6].

Фразеологічна картина світу є складовою мовної картини світу. Фразеологічна концептуалізація дійсності є особливим механізмом, завдяки якому ФО здійснюють трансляцію культури від одного покоління до іншого [5:59].

Поняття концепту поки що не має однозначного визначення. Концепт становить у термінах різних дослідників єдність поняттєвої, образної та ціннісної складових (С. Воркачов, В. Карасик,

Г. Слишкін). Концепт – це згусток культури у свідомості людини, те, у вигляді чого культура входить у ментальний світ людини, а з другого боку – те, за рахунок чого людина входить до культури [1:40]. Концепти утворюють свого роду культурний шар, що є посередником між людиною та світом [3:3]. Концепт є ментальною одиницею, елементом свідомості, що зберігає у пам'яті типізовані фрагменти досвіду, закріплюють найбільш важливі характеристики дійсності. Концепт володіє емотивністю, конотаціями, аксіологічний за своєю природою та має ім'я [6:196].

В цій розвідці під концептом будемо розуміти ментальні одиниці свідомості, що об'єктивуються у мові у формі чуттєвих та мисленневих ознак явищ дійсності та репрезентуються як ментальні, історичні, етнічні знаки у свідомості народу.

Концепти взаємодіють, впливають один на одного та утворюють концептосферу. Н. В. Плотнікова вважає, що концептосфера – це фрагмент концептуальної картини світу, сформований на основі уявлень людини та репрезентований сукупністю одиниць пам'яті (концептів), що групуються за тематичною ознакою [7:32]. На думку С. А. Кошарної, концептосфера включає різні типи об'єднань концептів (від бінарних опозицій до концептуальних рядів та множин), що формують концептуальні поля (КП) [8:287]. Під КП розуміємо певну множину однорідних концептів, поєднаних єдиною логіко-сисловою лінією. Об'єднання полів складає концептосферу.

В цій статті загальну типологію концептів за рівнем складності будемо визначати наступним чином: концептосфера – комплексне концептуальне поле – концепти – мікроконцепти.

В мові концепт вербалізується, оскільки отримує ім'я, та репрезентується. Репрезентація концептів відбувається за рахунок лексичних, фразеологічних засобів, реченнями, текстами чи сукупністю текстів.

У пресі можливо проаналізувати спектр активно актуалізованих у даний момент значень концепту, репрезентованих ФО та таких, що

впливають на смислове наповнення концепту в культурі. У цій розвідці аналіз концептів преси буде базуватися на дослідженні фразеологізмів, що їх репрезентують, оскільки саме фразеологічні фонди найкраще зберігають прототипні уявлення етносу та тому, що повне смислове значення концепту теоретично може бути виражено тільки сукупністю засобів мови, кожне з яких розкриває лише його частину [9:38].

Фразеологічний корпус мови відображає основні універсалиї життєвого досвіду, аксіологічні уявлення про зовнішній світ та людину в ньому. Фразеологізм представляє собою спресований мовний етнокод, що при дешифруванні проходить процес креативного відтворення закладеної у свідомості людини культурологічної інформації. Фразеологізми преси вербалізують інформацію особливо значущу для лінгвоспільноти.

Особливістю фразеологічної репрезентації світу у пресі є те, що одиниці цього рівня позначають фрагменти ділянок, дещо відмінні від охоплюваних одиницями лексичного рівня. Певна частина ФО має здатність репрезентувати діяльнісний образ світу, відсилаючи до сцен та сценаріїв, до діяльності як сукупності дій чи процедур, створюючи світ прототипних (стереотипних) ситуацій. Фразеологія – це символічний світ, у якому різноманітні об'єкти, явища та процеси дістають символічні позначення.

Антропоцентризм фразеології – це спрямованість стійких одиниць на позначення світу людини. Антропоцентризм преси підтверджується тим, що тексти газет є посередниками між автором та реципієнтом.

В цій статті ми виходимо з того, що вагомий для культури концепт не тільки використовується в суспільстві, але й на формування його смислів впливають члени суспільства, що призводить до втрати відтінків смислів або навпаки до набуття нових. В цьому аспекті важливу роль грає саме преса.

При проведенні аналізу фразеологічної картини світу преси, спираючись у своїх дослідженнях на теорію семантичних полів Й. Тріра, Г. Маторе, теорію комплексних концептуальних полів О. Духачека, систематизацію основних концептосфер, запропоновану Н. П. Тимошуком [10:25] при дослідженні концептів у художній літературі, у світлі антропоцентричного підходу нами було встановлено, що для французької преси ХХІ століття основними виявилися три концептосфери: “Людина та її внутрішній світ”, “Навколишній світ” та “Артефакти”.

У концептосфері “Людина та її внутрішній світ”, нами виділені чотири комплексні концептуальні поля, що репрезентуються наступними ФО:

- назви, прізвиська, частини тіла людини (*bouc émissaire* – цап-відбувайло; *âne baté* – дурень дурнем; *tête de mule* – впертий; *un homme de rien* – нікчемна людина; *homme d'Etat* – державний діяч).
- фізичний, психічний та емоційний стан людини (*faire un ampli* – паякати; *faire de la bile* – хвилюватися, псувати собі нерви; *tranquille comme Baptiste* – незворушно спокійний).
- інтелект, ментальну і трудову діяльність людини (*voir quelque chose au bout du doigt* – досконало; *suivre le chemin épineux* – йти тернистим шляхом; *mettre en jeu* – увести у гру; *jeter la dernière ancre* – вдатися до крайнощів; *il n'y a qu'à se baisser et prendre* – це зовсім не складна справа).
- колектив, стосунки у колективі, соціальні відносини (*attirer comme un aimant* – притягувати як магніт; *en bonne justice* – справедливо; *dresser des embûches* – умишляти зле; *ramasser les balais* – зазнати невдачі; *gagner du terrain* – збільшувати впливовість).

Концептосфера “Навколишній світ” об’єктивується ФО, що згруповані на позначення наступних комплексних концептуальних полів:

- початку і кінця (життя / смерть) (*se mettre en route* – вирушити в дорогу; *voir le jour* – з’явитися на світ; *d'emblée* – відразу, *sur-le-champs* – відразу).
- часу, тривалості, перехідності, продовження (*de toute éternité* – з давніх-давен; *de temps en temps* – час від часу; *à la minute* – відразу; *d'ici ...* – через ...).
- предметів та явищ природного, географічного, культурного та суспільного оточення людини (*L'Elysée* – резиденція президента Франції; *quai des Orfèvres* – міністерство внутрішніх справ Франції).
- простору (*à l'autre bout du monde* – дуже далеко; *ici et là* – тут і там).
- кількості (*pas grand-chose* – трохи; *par poignées* – щедро).

Концептосфера “Артефакти” репрезентована ФО, що регулюють відносини між попередніми концептосферами та об’єктивують наступні концептуальні поля:

- підсумок, результат дії чи будь-якої діяльності (*en dernière analyse* – в кінцевому рахунку; *ça va de soi* – це само собою зрозуміло).

- Заперечення / згода (*tomber d'accord* – погоджуватися; *jamais de la vie* – ніколи в житті; *clair comme le jour* – ясно як день).
- сполучення, які не належать до жодної з груп і позначають рутинні вирази та кліше (*balance de la justice* – ваги правосуддя; *en pleine campagne présidentielle* – у розпал президентських перегонів).

Кожне комплексне концептуальне поле, репрезентоване ФО, має ядро та периферію, об'єктивовані відповідно ФО-ключами та ФО-свідками [11:15]. Під ФО-ключами будемо розуміти ідеальні уявлення, моральні цінності сформовані століттями та сконцентровані у ФО. Під ФО-свідками будемо розуміти модифіковані ФО, кліше, крилаті вирази, що відображають сучасні уявлення, цінності, нове світобачення. Так, наприклад, ФО-ключі: *marquer les esprits* – привернути увагу; *faire Charlemagne* – вигравши, вийти з гри; *lever le voile* – зняти маски; *tenir pari* – тримати парі, – репрезентують ядро КП “інтелект, ментальна і трудова діяльність людини”, що входить до концептосфери “Людина та її внутрішній світ”. Оскільки фразеологія – це конденсований досвід соціуму, минуле та сучасне якого відлунюється у фразеологічних одиницях, то даний аналіз дає змогу реконструювати національну специфіку світобачення та світорозуміння визначити морально-ціннісні орієнтири та пріоритети даного етносу.

ФО-свідки: *gérer le double jeu* – вести подвійну гру; *virage autoritaire* – авторитарний віраж; *mettre les points sur les “i”* – розставити крапки над “і”, – репрезентують периферію КП “інтелект, ментальна і трудова діяльність людини”, що входить до концептосфери “Людина та її внутрішній світ”. Аналіз даної групи ФО дає можливість виявити зміни фразеологічної картини світу, оскільки під впливом носіїв культури, екстралінгвістичних факторів концепти змінюються, втрачають певні смисли та набувають нових. Преса є саме тим фактором, який цьому сприяє і в той же час допомагає виявити, зрозуміти та корелювати.

Розвідка фразеологічної картини світу показала, що найчисленнішими виявились ФО, які репрезентують концептосферу “Людина та її внутрішній світ” (73 % із 300 досліджених), що вказує на антропоцентризм останньої.

У різних жанрах дані концептосфери представлені по-різному. В аналітичних жанрах (аналітична стаття, фельєтон, нарис та ін.), де вагомими є аргументативна та переконуюча складові, а метою автора є зміна картини світу реципієнта найбільше у кількісному аспекті представлена концептосфера “Людина та її внутрішній світ” (42 %). На

другому місці концептосфера “Навколишній світ” (11%). ФО, що репрезентують дані концептосфери дають можливість адресанту яскраво та образно представити людину як діяльну та соціальну особу.

В інформаційних жанрах (інформаційне повідомлення, замітка, репортаж, коментар, кореспонденція, інтерв'ю та ін.) кодова модель комунікації віддає перевагу інформації, а важливим є те, що саме каже комунікант, найбільшими у кількісному відношенні виявилися концептосфери “Людина та її внутрішній світ” (31%) та “Артефакти” (7%).

Отже, антропоцентризм лежить в основі взаємозв'язку мови та мислення й особливо яскраво виявляється у фразеології, що відбиває глибинні основи цього взаємозв'язку. Проведене нами дослідження виявило антропоцентричний принцип фразеологічної репрезентації світу у французькій пресі. Застосований нами підхід до аналізу ядра та периферії КП, дає можливість визначити зміну у світобаченні сучасної людини.

Перспективою подальшого дослідження може бути детальний аналіз концептів, мікроконцептів у різних рубриках та жанрах газет, а також засобів їх репрезентації, адже мову засобів масової інформації слід сприймати як новий тип функціонально-стильової єдності, в якому відбувається апробація можливих шляхів реалізації загальних сучасних мовленнєвих тенденцій.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Степанов Ю. С.* Константы. Словарь русской культуры / Юрий Сергійович Степанов. – [2-е изд., испр.]. – М.: Академический Проект, 2002. – 990 с.
2. *Хайдеггер М.* Время и бытие / Мартін Хайдеггер; [пер. с нем. В. В. Бибихина]. – М.: Республика, 1993. – 445 с.
3. *Арутюнова Н. Д.* Логический анализ языка. Образ человека в культуре и языке / Надія Давидівна Арутюнова, Ірина Борисівна Левонтина. – [2-е изд.]. – М.: Индрик, 1999. – 422 с.
4. *Голубовська І. А.* Антропологическая парадигма в современном языкознании основные теоретические постулаты и модули лингвистического исследования / Ирина Александровна Голубовская // *Studia Linguistica*: зб. наук. праць / відп. ред. Ірина Олександрівна Голубовська. – К.: Вид-во “Київський університет”, 2009. – Вип. 2. – С. 110–122.
5. *Телия В. Н.* Коннотативный аспект семантики номинативных единиц / Вероника Николаевна Телия. – М.: Наука, 1986. – 141 с.
6. *Сергеева Е.* Понятие концепта и аспекты его изучения в современной лингвистике / Елена Николаевна Сергеева // *Вестник ВЭГУ*. – Серия “Филология”. – Воронеж, 2009. – Вип. 3. – С. 72–84.
7. *Плотнікова Н. В.* Лінгвоконцептологія: мікроконцептосфера. Святки в українському мовному просторі: [монографія] / Н. В. Плотнікова. – Л.: ПАІС, 2010. – 408 с.
8. *Кошарная С. А.* Миф и язык: опыт лингвокультурологической реконструкции русской мифологической картины мира / Светлана Алексеевна Кошарная. – Белгород: Изд-во БелГУ, 2002. – 287 с.
9. *Попова З. Д.* Язык и национальная картина мира / З. Д. Попова, И. А. Стернин. – Воронеж, 2002. – 59 с.
10. *Тимошук Н. П.* Функціонування фразеологізмів у романах Йозефа Рота: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.04 “Германські мови” / Н. П. Тимошук; Львівськ. нац. ун-т ім. І. Франка. – Л., 2005. – 19 с.
11. *Шафиков С. Г.* Теория семантического поля и компонентной семантики его единиц: [учебник] / Сагит Гайліевич Шафиков. – [1-е изд.]. – Уфа, 1999. – 87 с.